

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Кримінальний процес»

на тему: «Принципи кримінального провадження: зміст та
значення для забезпечення прав учасників»

Студента Домашука
Віталія Володимировича
Курсу III
групи: ТУ_{бц}-8-23-Б₁ПрД(3,6зс)
напряму Правоохоронна
діяльність
спеціалізація -
Керівник: Бровко Наталія
Іванівна, д.ю.н., професор
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	6
1.1. Поняття, ознаки та система принципів кримінального провадження.....	6
1.2. Нормативне закріплення принципів кримінального провадження в національному та міжнародному праві.....	9
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	16
2.1. Принцип верховенства права, законності та рівності перед законом і судом у кримінальному провадженні.....	16
2.2. Принципи забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи у поданні доказів.....	19
РОЗДІЛ 3 ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ.....	23
3.1. Роль принципів кримінального провадження у гарантуванні прав підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого.....	23
3.2. Практичне значення принципів кримінального провадження у діяльності органів досудового розслідування та суду.....	26
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	35

ВСТУП

Актуальність теми. Становлення України як демократичної, правової держави зумовлює необхідність забезпечення ефективного функціонування системи кримінального судочинства, основою якої виступають принципи кримінального провадження. Саме вони визначають загальні засади організації та здійснення кримінального процесу, спрямовують діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду, а також гарантують реалізацію прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Принципи кримінального провадження мають фундаментальне значення, оскільки відображають основні ідеї правосуддя, забезпечують законність і справедливість кримінального судочинства та виступають важливим механізмом захисту прав людини.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що принципи кримінального провадження становлять фундаментальну основу функціонування всієї системи кримінального процесуального права та відіграють ключову роль у забезпеченні законності, справедливості й ефективності кримінального судочинства. Саме через реалізацію принципів кримінального провадження забезпечується дотримання конституційних прав і свобод людини, зокрема права на справедливий суд, права на захист, рівності сторін у процесі та доступу до правосуддя. В умовах розвитку демократичної правової держави та адаптації національного законодавства до європейських стандартів особливого значення набуває належне нормативне закріплення і практичне застосування принципів кримінального провадження. Водночас у правозастосовній практиці нерідко виникають проблеми, пов'язані з їх реалізацією, що може призводити до порушення прав учасників кримінального процесу. Тому дослідження змісту принципів кримінального провадження та визначення їх значення для забезпечення прав учасників процесу є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

У науковій літературі питання принципів кримінального провадження досліджували багато вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко, Ю. М. Грошевий, В. М. Тertiшник, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко та інші. Проте, попри значну кількість наукових досліджень, окремі аспекти змісту та практичного значення принципів кримінального провадження для забезпечення прав учасників процесу потребують подальшого наукового осмислення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення кримінального провадження.

Предмет дослідження є принципи кримінального провадження, їх зміст та значення для забезпечення прав учасників кримінального процесу.

Мета роботи полягає у комплексному науково-правовому дослідженні принципів кримінального провадження, з'ясуванні їх змісту, сутності та системи, а також визначенні їх значення для забезпечення та реалізації прав учасників кримінального процесу. Дана мета зумовила собою такі **завдання дослідження**:

- визначити поняття, ознаки та систему принципів кримінального провадження;
- проаналізувати нормативне закріплення принципів кримінального провадження у національному та міжнародному праві;
- охарактеризувати основні принципи кримінального провадження;
- дослідити значення принципів кримінального провадження для забезпечення прав учасників кримінального процесу;
- визначити практичне значення принципів кримінального провадження у діяльності органів досудового розслідування та суду.

Методи дослідження. Методологічна основа курсової роботи складається з комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Системно-структурний метод використано для аналізу системи принципів кримінального провадження та їх місця у кримінальному процесуальному праві. Формально-юридичний метод застосовано для дослідження змісту

норм Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів, що закріплюють принципи кримінального провадження. Порівняльно-правовий метод дав змогу зіставити національне законодавство з міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини. Логіко-юридичний метод використовувався для з'ясування змісту та значення принципів кримінального провадження. Індуктивний і дедуктивний методи забезпечили формулювання узагальнень і висновків щодо ролі принципів кримінального провадження у забезпеченні прав учасників процесу.

Структура курсової роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів з підрозділами, висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить – 37 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. Поняття, ознаки та система принципів кримінального провадження

Принципи кримінального провадження займають центральне місце у системі кримінального процесуального права, оскільки вони визначають основні засади функціонування кримінального судочинства, спрямовують діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду, а також забезпечують реалізацію прав і законних інтересів учасників кримінального процесу. Через принципи кримінального провадження розкривається зміст кримінального процесу як особливої форми державної діяльності, спрямованої на розслідування кримінальних правопорушень, притягнення винних осіб до відповідальності та водночас на гарантування прав і свобод людини.

У загальнотеоретичному розумінні принципи права являють собою основоположні, вихідні положення, які відображають найважливіші ідеї та закономірності функціонування правової системи. У кримінальному процесі такі положення визначають характер і спрямованість усіх процесуальних норм, впливають на побудову кримінального провадження, порядок здійснення процесуальних дій, а також на правовий статус його учасників. Отже, принципи кримінального провадження можна визначити як закріплені в законодавстві основоположні правові засади, що визначають зміст, спрямованість та організацію кримінального процесу, регулюють діяльність органів кримінальної юстиції та забезпечують реалізацію і захист прав учасників провадження [1, с.168].

Сутність принципів кримінального провадження полягає у тому, що вони виступають своєрідними орієнтирами для правозастосовної діяльності. Вони визначають межі допустимої поведінки учасників процесу,

встановлюють основні вимоги до діяльності органів досудового розслідування та суду, а також формують правові гарантії захисту прав і свобод людини у кримінальному судочинстві. Саме через принципи забезпечується баланс між інтересами держави у боротьбі зі злочинністю та необхідністю дотримання прав людини.

Однією з характерних особливостей принципів кримінального провадження є їх фундаментальний характер. Це означає, що вони мають загальний, базовий характер і поширюються на всі стадії кримінального процесу. Принципи не регулюють окремі вузькі питання процесуальної діяльності, а визначають загальні підходи до організації та здійснення кримінального провадження. Вони формують основу для побудови всієї системи кримінально-процесуальних норм і виступають критерієм їх тлумачення та застосування [2, с.216].

Важливою характеристикою принципів кримінального провадження є їх нормативність. Це означає, що принципи закріплюються у нормах права, насамперед у Конституції та кримінальному процесуальному законодавстві. Нормативне закріплення надає принципам обов'язкового характеру та забезпечує їх реальне застосування у практиці кримінального судочинства. Завдяки цьому принципи стають не лише теоретичними положеннями, а й реальними юридичними гарантіями дотримання прав і свобод людини.

Ще однією важливою ознакою принципів кримінального провадження є їх загальність. Вони поширюються на всі або більшість стадій кримінального процесу і діють незалежно від конкретної ситуації чи виду кримінального правопорушення. Загальний характер принципів означає, що вони мають універсальне значення для всього кримінального провадження і застосовуються до діяльності всіх його учасників. Вони визначають як порядок здійснення процесуальних дій, так і вимоги до прийняття процесуальних рішень.

Не менш важливою ознакою принципів кримінального провадження є їх системність. Принципи не існують ізольовано один від одного, а утворюють

взаємопов'язану та узгоджену систему. Кожен принцип має самостійне значення, але водночас тісно пов'язаний з іншими принципами і функціонує у взаємодії з ними. Наприклад, забезпечення права на захист неможливо реалізувати без дотримання принципів рівності сторін, змагальності процесу та законності. Саме взаємозв'язок принципів забезпечує узгодженість і цілісність кримінального процесуального регулювання [3, с.317].

Важливою ознакою принципів кримінального провадження є також їх обов'язковість. Усі органи державної влади, посадові особи та учасники кримінального процесу зобов'язані дотримуватися цих принципів під час здійснення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень. Порушення принципів кримінального провадження може призвести до визнання відповідних процесуальних дій незаконними, скасування судових рішень або інших правових наслідків. Таким чином, принципи виконують важливу гарантійну функцію у механізмі забезпечення законності кримінального судочинства.

Система принципів кримінального провадження являє собою впорядковану сукупність основоположних правових засад, що визначають організацію і здійснення кримінального процесу. У сучасному кримінальному процесуальному праві ця система охоплює комплекс принципів, які відображають демократичні засади правосуддя та спрямовані на забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини. До таких принципів належать, зокрема, верховенство права, законність, рівність учасників процесу перед законом і судом, забезпечення права на захист, змагальність сторін, свобода у поданні доказів, повага до честі та гідності особи, забезпечення права на справедливий судовий розгляд та інші.

Система принципів кримінального провадження має комплексний характер і відображає взаємодію різних правових ідей, спрямованих на досягнення справедливості та ефективності кримінального судочинства. Її основним призначенням є забезпечення належного функціонування

кримінального процесу, створення правових гарантій захисту прав людини та забезпечення законності діяльності органів кримінальної юстиції.

Таким чином, принципи кримінального провадження становлять фундаментальну основу кримінального процесуального права. Вони визначають характер і спрямованість кримінального процесу, забезпечують узгодженість його правових норм, виступають гарантією дотримання прав і свобод людини та відіграють важливу роль у формуванні справедливого і ефективного механізму кримінального судочинства. Саме через реалізацію принципів кримінального провадження забезпечується належний баланс між інтересами держави у боротьбі зі злочинністю та необхідністю захисту прав учасників кримінального процесу.

1.2. Нормативне закріплення принципів кримінального провадження в національному та міжнародному праві

Нормативне закріплення принципів кримінального провадження має визначальне значення для всієї системи кримінального процесуального права, оскільки саме через правове оформлення основних засад кримінального судочинства забезпечується їх обов'язковість, стабільність, практична дієвість та реальна здатність впливати на правозастосовну діяльність. Якщо у теоретичному аспекті принципи кримінального провадження розглядаються як основоположні ідеї, що виражають зміст і спрямованість кримінального процесу, то в нормативному вимірі вони набувають якості загальнообов'язкових правил, яких мають дотримуватися всі суб'єкти кримінальних процесуальних правовідносин. Саме тому питання нормативного закріплення принципів кримінального провадження є одним із ключових у дослідженні їх природи, змісту та значення для забезпечення прав учасників процесу.

У національному праві нормативну основу принципів кримінального провадження становлять передусім Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, інші нормативно-правові акти, що регулюють окремі аспекти кримінального судочинства, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Такий багаторівневий характер нормативного закріплення принципів кримінального провадження зумовлений тим, що вони мають універсальне значення і стосуються не лише внутрішньої організації кримінального процесу, а й загальних засад правового статусу людини, меж державного втручання у сферу її прав і свобод, гарантій судового захисту та стандартів справедливого правосуддя.

Першочергове значення у нормативному закріпленні принципів кримінального провадження належить Конституції України [4]. Саме вона містить базові положення, які визначають загальноправову основу кримінального процесу та надають його принципам найвищої юридичної сили. Конституційні норми формують фундамент, на якому будується все кримінальне процесуальне законодавство, а закріплені у них засади мають універсальний характер і поширюються на всі стадії кримінального провадження. Насамперед йдеться про положення щодо верховенства права, рівності громадян перед законом, поваги до гідності людини, права на свободу та особисту недоторканність, недоторканності житла, таємниці листування, права на судовий захист, презумпції невинуватості, права не свідчити проти себе, забезпечення права на правову допомогу, змагальності сторін та обов'язковості судових рішень. Усі ці положення мають безпосереднє значення для кримінального провадження, оскільки вони визначають межі допустимих процесуальних дій держави та встановлюють основні гарантії захисту прав людини у кримінальному процесі.

Особливе місце в системі національного нормативного закріплення принципів кримінального провадження займає Кримінальний процесуальний кодекс України [5]. Саме цей акт спеціального галузевого законодавства

безпосередньо формулює основні засади кримінального провадження, конкретизує їх зміст, визначає механізми реалізації та встановлює процесуальні наслідки їх порушення. Кримінальний процесуальний кодекс не лише містить окремий перелік основних засад кримінального провадження, а й розкриває їх зміст через сукупність норм, що регулюють порядок здійснення досудового розслідування, судового розгляду, оскарження процесуальних рішень, застосування заходів забезпечення кримінального провадження та реалізацію прав його учасників. Саме завдяки цьому принципи кримінального провадження набувають практичного виміру і перестають бути лише загальними деклараціями.

Важливо підкреслити, що в Кримінальному процесуальному кодексі України принципи кримінального провадження закріплюються не лише у вигляді окремо сформульованих засад, а й через конкретні норми, які забезпечують їх реалізацію. Наприклад, принцип законності знаходить вираження у вимозі здійснювати кримінальне провадження виключно на підставі та в порядку, передбачених законом; принцип рівності перед законом і судом — у забороні будь-яких проявів дискримінації та наданні рівних процесуальних можливостей сторонам; принцип забезпечення права на захист — у закріпленні права підозрюваного, обвинуваченого на захисника, на ознайомлення з матеріалами провадження, на подання доказів і клопотань; принцип змагальності — у розмежуванні процесуальних функцій сторін обвинувачення і захисту та забезпеченні їх рівності у доказуванні; принцип свободи у поданні доказів — у можливості сторін самостійно обирати засоби обґрунтування своєї позиції у межах закону. Отже, нормативне закріплення принципів у КПК України має як загальний, так і конкретизований характер, що дозволяє розглядати їх як реальні процесуальні гарантії.

Разом із Конституцією України та Кримінальним процесуальним кодексом України, важливе значення у закріпленні принципів кримінального провадження мають й інші акти національного законодавства. Це, зокрема, закони, що регулюють статус суддів, прокуратури [6], адвокатури [7],

безоплатної правничої допомоги [8], судоустрій та організацію діяльності правоохоронних органів. Такі акти, хоча й не формулюють безпосередньо всі принципи кримінального провадження, проте створюють організаційно-правові умови для їх реалізації. Наприклад, гарантії незалежності суду, професійної правничої допомоги, доступу до захисника, належного функціонування органів правосуддя безпосередньо впливають на можливість практичного здійснення таких принципів, як верховенство права, право на захист, справедливий судовий розгляд та змагальність сторін [9].

Нормативне закріплення принципів кримінального провадження у національному праві не може розглядатися ізольовано від міжнародно-правових стандартів. Це пояснюється тим, що сучасне кримінальне судочинство ґрунтується не лише на внутрішньодержавних нормах, а й на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, які визначають мінімальні стандарти поведінки з людиною у сфері кримінальної юстиції. Для України міжнародно-правові стандарти мають особливе значення, оскільки вони виступають важливим орієнтиром для вдосконалення кримінального процесуального законодавства та його застосування у світлі європейських вимог до справедливого правосуддя.

Серед міжнародних актів, що мають найбільше значення для нормативного закріплення принципів кримінального провадження, центральне місце займає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [10]. Її положення фактично становлять один із головних нормативних орієнтирів для формування та тлумачення основних засад кримінального провадження в Україні. Передусім це стосується права на справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом, права на розгляд справи упродовж розумного строку, презумпції невинуватості, права бути негайно та детально поінформованим про суть обвинувачення, права мати достатній час і можливості для підготовки захисту, права користуватися правовою допомогою захисника, права допитувати свідків обвинувачення та викликати свідків захисту на тих самих умовах, права на безоплатну допомогу

перекладача. Саме ці гарантії безпосередньо формують міжнародний зміст таких принципів, як верховенство права, справедливість судового розгляду, рівність сторін, забезпечення права на захист, змагальність та доступ до правосуддя.

Важливу роль у міжнародному нормативному закріпленні принципів кримінального провадження відіграє також практика Європейського суду з прав людини. Хоча рішення цього суду формально не є нормативно-правовими актами у традиційному розумінні, вони мають обов'язкове значення для держави у частині виконання та фактично виступають офіційним джерелом тлумачення положень Конвенції. Саме завдяки практиці Європейського суду з прав людини зміст багатьох принципів кримінального провадження набуває більш конкретного й прикладного характеру. Через судову практику розкриваються критерії справедливого суду, поняття рівності сторін, межі допустимості доказів, стандарти ефективного захисту, вимоги до незалежності й безсторонності суду, а також зміст принципу розумного строку. Тому в сучасних умовах нормативне закріплення принципів кримінального провадження неможливо повноцінно зрозуміти без урахування міжнародно-правового тлумачення відповідних гарантій.

Крім Конвенції, важливе значення мають і інші міжнародні акти універсального та регіонального характеру. До них належить, зокрема, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, який закріплює право кожної особи на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, презумпцію невинуватості, мінімальні гарантії захисту у кримінальному провадженні, а також право на перегляд вироку вищою судовою інстанцією. [11]. У міжнародному праві також важливими є положення, спрямовані на заборону катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження, вимоги щодо гуманного ставлення до затриманих, забезпечення прав дітей у кримінальному процесі, гарантії захисту осіб з інвалідністю, іноземців та інших вразливих категорій учасників.

Усі ці норми розширюють зміст принципів кримінального провадження і поглиблюють їх гарантійне значення.

Особливістю нормативного закріплення принципів кримінального провадження є те, що міжнародні стандарти не лише доповнюють національне регулювання, а й активно впливають на його розвиток. Національне законодавство повинно тлумачитися і застосовуватися у світлі міжнародних зобов'язань України, а в разі потреби — удосконалюватися з урахуванням європейських і загальновизнаних міжнародних стандартів. Це означає, що принципи кримінального провадження в Україні мають подвійне нормативне підґрунтя: внутрішньодержавне і міжнародне. Такий підхід сприяє підвищенню рівня захисту прав учасників кримінального процесу, оскільки дозволяє розглядати процесуальні гарантії не лише крізь призму національного закону, а й у ширшому контексті міжнародного права прав людини.

Водночас слід зазначити, що нормативне закріплення принципів кримінального провадження не вичерпується самим фактом їх формального закріплення у правових актах. Надзвичайно важливим є питання змістовної узгодженості норм різних рівнів, їх системного тлумачення та реального застосування у практиці. Наявність принципу у тексті Конституції, кодексу чи міжнародного договору ще не означає автоматичного забезпечення прав учасників процесу. Лише за умови, що відповідні норми діють у взаємозв'язку, конкретизуються у процесуальних процедурах і реально враховуються під час ухвалення рішень, можна говорити про ефективність нормативного закріплення принципів кримінального провадження. Саме тому у теоретико-правовому аспекті важливо аналізувати не тільки джерела закріплення принципів, а й механізми їх реалізації у правозастосуванні.

Таким чином, нормативне закріплення принципів кримінального провадження в національному та міжнародному праві становить багаторівневу, внутрішньо узгоджену систему правових норм, яка визначає фундаментальні засади кримінального судочинства та забезпечує правову

основу для захисту прав учасників процесу. На національному рівні ця система ґрунтується насамперед на Конституції України та Кримінальному процесуальному кодексі України, які закріплюють основні гарантії справедливого, законного і демократичного кримінального провадження.

На міжнародному рівні її формують акти у сфері прав людини, передусім Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та практика міжнародних судових інституцій. Саме поєднання національного і міжнародного нормативного регулювання забезпечує сучасне розуміння принципів кримінального провадження як реальних правових гарантій, спрямованих на утвердження законності, справедливості та належного захисту прав і свобод людини у кримінальному процесі.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Принцип верховенства права, законності та рівності перед законом і судом у кримінальному провадженні

Принципи верховенства права, законності та рівності перед законом і судом є одними з основоположних засад кримінального провадження, оскільки саме вони визначають загальні межі діяльності органів кримінальної юстиції, гарантії прав учасників процесу та характер взаємовідносин між державою і особою у сфері кримінального судочинства. Ці принципи формують фундамент функціонування всієї системи кримінального процесуального права і забезпечують справедливий, неупереджений та законний характер кримінального провадження. У Кримінальному процесуальному кодексі України вони віднесені до загальних засад кримінального провадження, а отже, повинні враховуватися під час здійснення всіх процесуальних дій і прийняття будь-яких процесуальних рішень.

Принцип верховенства права має визначальне значення для сучасного кримінального процесу, оскільки він встановлює пріоритет прав і свобод людини у діяльності держави. Сутність цього принципу полягає в тому, що держава у своїй діяльності, зокрема під час здійснення кримінального переслідування, повинна діяти не лише формально відповідно до закону, а й у спосіб, який відповідає загальним правовим цінностям справедливості, правової визначеності, пропорційності та поваги до людської гідності. У кримінальному провадженні це означає, що органи досудового розслідування, прокурор та суд не можуть досягати цілей боротьби зі злочинністю будь-якими засобами. Їх діяльність має здійснюватися з дотриманням прав людини та гарантій справедливого судового розгляду [12, с.175].

Зміст принципу верховенства права у кримінальному провадженні проявляється у необхідності дотримання належної правової процедури. Кожна процесуальна дія повинна бути не лише передбачена законом, а й здійснюватися таким чином, щоб не порушувати сутність прав людини. Це означає, що втручання у права особи, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих дій або ухвалення судових рішень повинні відповідати принципам справедливості, розумності та пропорційності. Верховенство права також вимагає, щоб закон застосовувався у світлі його призначення — забезпечувати справедливе правосуддя та захищати особу від свавільного втручання держави.

Тісно пов'язаним із верховенством права є принцип законності. У кримінальному провадженні він означає, що всі процесуальні дії та рішення повинні здійснюватися виключно на підставі і в порядку, встановлених законом. Органи досудового розслідування, прокурор і суд не можуть виходити за межі своїх повноважень або діяти довільно. Законність виступає гарантією того, що кримінальне провадження здійснюється відповідно до чітко визначених правил і процедур, що запобігає зловживанням владою та забезпечує передбачуваність правозастосування.

Особливого значення принцип законності набуває з огляду на те, що кримінальне провадження пов'язане з можливістю суттєвого обмеження прав людини. У межах кримінального процесу можуть застосовуватися такі заходи, як затримання особи, обрання запобіжного заходу, проведення обшуку, тимчасове вилучення майна та інші процесуальні дії, що прямо впливають на реалізацію конституційних прав і свобод. Саме тому законність вимагає, щоб будь-яке втручання у права особи здійснювалося лише у випадках і в порядку, прямо передбачених законом, а також за наявності належних правових підстав [13, с.15].

Водночас законність у сучасному кримінальному процесі не повинна тлумачитися виключно формально. Її зміст тісно пов'язаний із принципом верховенства права, що означає необхідність застосування закону з

урахуванням його правозахисної спрямованості. У випадках, коли закон допускає різні варіанти тлумачення, перевага має надаватися тому підходу, який забезпечує більш ефективний захист прав людини та відповідає загальним засадам справедливого правосуддя.

Важливою складовою системи основних засад кримінального провадження є також принцип рівності перед законом і судом. Його сутність полягає в тому, що всі учасники кримінального провадження користуються рівними правами і можливостями для захисту своїх законних інтересів, а суд та інші органи кримінальної юстиції зобов'язані забезпечити неупереджене ставлення до кожної особи. Цей принцип виключає будь-які прояви дискримінації за ознаками раси, статі, мови, національного походження, майнового стану чи інших обставин.

У кримінальному процесі рівність перед законом і судом означає не лише формальну однаковість правового статусу учасників, а й створення реальних умов для реалізації їх процесуальних прав. Зокрема, сторони кримінального провадження повинні мати рівні можливості для подання доказів, заявлення клопотань, оскарження процесуальних рішень та доведення своєї позиції у суді. Забезпечення такої рівності є важливою умовою реалізації принципу змагальності та гарантією справедливого судового розгляду [14, с.207].

Разом із тим рівність перед законом і судом не означає абсолютної однаковості процесуального становища всіх учасників. У певних випадках закон передбачає спеціальні гарантії для окремих категорій осіб, наприклад неповнолітніх, осіб з інвалідністю або осіб, які не володіють державною мовою. Надання таким особам додаткових процесуальних гарантій не суперечить принципу рівності, а навпаки спрямоване на забезпечення їх реальної можливості брати участь у кримінальному провадженні на рівних умовах з іншими учасниками.

Принципи верховенства права, законності та рівності перед законом і судом перебувають у тісному взаємозв'язку і доповнюють один одного.

Верховенство права визначає ціннісну основу кримінального процесу та орієнтує його на захист прав людини. Законність забезпечує здійснення кримінального провадження відповідно до встановлених правових процедур. Рівність перед законом і судом гарантує, що всі учасники процесу перебувають у рівному правовому становищі та мають рівні можливості для реалізації своїх прав.

Отже, зазначені принципи є фундаментальними елементами кримінального провадження. Вони визначають межі діяльності органів кримінальної юстиції, формують гарантії захисту прав учасників процесу та забезпечують справедливий характер кримінального судочинства. Реалізація цих принципів має вирішальне значення для забезпечення законності, неупередженості та ефективності кримінального провадження, а також для утвердження в Україні стандартів правової держави і справедливого правосуддя.

2.2. Принципи забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи у поданні доказів

Принципи забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи у поданні доказів займають важливе місце у системі основних засад кримінального провадження, оскільки саме через їх реалізацію забезпечується демократичний характер кримінального процесу та реальний захист прав учасників провадження. Ці принципи формують такий процесуальний порядок, за якого особа не виступає лише об'єктом державного переслідування, а наділяється реальними можливостями для відстоювання своєї позиції, спростування обвинувачення, подання доказів і участі у доведенні обставин справи. Конституція України визначає забезпечення права на захист, змагальність сторін та свободу в наданні доказів як одну з основних

засад судочинства, а Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює ці положення як загальні засади кримінального провадження.

Право на захист у кримінальному провадженні є однією з ключових гарантій справедливого судочинства. Його зміст полягає у наданні підозрюваному, обвинуваченому або іншій особі можливості використовувати передбачені законом процесуальні засоби для спростування підозри чи обвинувачення, захисту своїх прав і законних інтересів та оскарження процесуальних рішень. Конституція України гарантує кожному право на професійну правничу допомогу, а також право не свідчити проти себе та своїх близьких родичів. Кримінальний процесуальний кодекс України визначає забезпечення права на захист як одну з основних засад кримінального провадження та встановлює право особи користуватися допомогою захисника, давати пояснення або відмовлятися від них, подавати докази, заявляти клопотання і скарги [15].

Сутність принципу забезпечення права на захист полягає у створенні державою реальних процесуальних умов для реалізації цього права. Особа повинна бути своєчасно поінформована про свої права, про зміст підозри або обвинувачення, мати доступ до захисника, достатній час і можливості для підготовки своєї позиції та можливість брати участь у процесуальних діях. Таким чином, право на захист виступає важливим механізмом запобігання зловживанню владними повноваженнями з боку органів кримінальної юстиції та гарантує справедливість кримінального провадження.

Особливе значення право на захист має у зв'язку з тим, що кримінальне провадження пов'язане з можливістю значного втручання у права і свободи людини. Застосування таких заходів, як затримання, обрання запобіжного заходу, проведення обшуку чи вилучення майна, без належних гарантій захисту могло б призводити до порушення прав особи. Саме тому забезпечення права на захист виступає важливим елементом справедливого судового розгляду, що також відповідає міжнародним стандартам,

закріпленим у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права.

Тісно пов'язаним із правом на захист є принцип змагальності сторін. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає, що кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, яка полягає у самостійному відстоюванні сторонами обвинувачення і захисту своїх правових позицій, інтересів і доводів за допомогою передбачених законом процесуальних засобів. Такий підхід означає, що сторони кримінального провадження мають рівні права щодо подання доказів, заявлення клопотань, оскарження процесуальних рішень та участі у доведенні обставин справи [16, с.196].

Змагальність передбачає функціональний розподіл процесуальних ролей. Сторона обвинувачення здійснює кримінальне переслідування, сторона захисту спростовує обвинувачення та захищає інтереси підозрюваного чи обвинуваченого, а суд виступає незалежним і неупередженим арбітром, який вирішує спір на основі дослідження поданих сторонами доказів. Така модель кримінального процесу забезпечує справедливість судового розгляду та запобігає поєднанню в одному органі функцій обвинувачення, захисту та вирішення справи.

Невід'ємним елементом принципу змагальності є свобода у поданні доказів і доведенні їх переконливості. Суть цього принципу полягає у тому, що кожна сторона має право самостійно визначати, якими доказами вона обґрунтовуватиме свою позицію, які аргументи наводитиме та які процесуальні засоби використовуватиме для доведення своєї правової позиції перед судом. Це означає, що сторони можуть подавати документи, речові докази, висновки експертів, показання свідків, а також ініціювати проведення процесуальних дій для підтвердження своєї позиції.

Свобода у поданні доказів має важливе значення для забезпечення рівності сторін у кримінальному процесі. Вона не допускає монополізації доказування стороною обвинувачення і гарантує, що сторона захисту має реальні можливості для спростування доводів обвинувачення. Водночас така

свобода не є абсолютною, оскільки вона здійснюється в межах закону і передбачає дотримання правил належності, допустимості та достовірності доказів. Суд, досліджуючи подані сторонами матеріали, оцінює їх на основі внутрішнього переконання та з урахуванням вимог процесуального законодавства.

Принципи забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи у поданні доказів перебувають у тісному взаємозв'язку. Право на захист забезпечує можливість особи активно брати участь у кримінальному провадженні, змагальність сторін визначає форму процесуальної взаємодії між обвинуваченням і захистом, а свобода у поданні доказів гарантує сторонам можливість доводити свою позицію перед судом. У своїй сукупності ці принципи формують справедливую модель кримінального судочинства, за якої рішення суду ухвалюється на основі всебічного дослідження доказів і рівноправної участі сторін [17, с.48].

Отже, принципи забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи у поданні доказів відіграють ключову роль у функціонуванні кримінального провадження. Вони спрямовані на забезпечення процесуальної рівноваги між сторонами, гарантування прав учасників провадження та формування справедливого судового розгляду. Реалізація цих принципів забезпечує ефективний захист прав людини у кримінальному процесі та відповідає стандартам правової держави.

РОЗДІЛ 3

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ

3.1. Роль принципів кримінального провадження у гарантуванні прав підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого

Принципи кримінального провадження виконують не лише загальноорганізаційну, а насамперед гарантійну функцію, оскільки саме через них у кримінальному процесі забезпечується реальне, а не формальне дотримання прав підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого. Кримінальний процесуальний кодекс України прямо визначає серед завдань кримінального провадження захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників провадження, а також недопущення необґрунтованого процесуального примусу і застосування належної правової процедури до кожного учасника. У системі загальних засад кримінального провадження закон окремо закріплює верховенство права, законність, рівність перед законом і судом, повагу до людської гідності, презумпцію невинуватості, свободу від самовикриття, забезпечення права на захист, доступ до правосуддя, змагальність сторін, право на оскарження процесуальних рішень та розумні строки. Саме сукупна дія цих принципів формує правовий механізм, у межах якого права основних учасників процесу набувають реального змісту і процесуального забезпечення [18].

Для підозрюваного та обвинуваченого значення принципів кримінального провадження є особливо великим, оскільки ці особи перебувають у найбільш уразливому становищі перед владними повноваженнями держави. Саме тому принцип верховенства права вимагає, щоб будь-яке втручання у їхні права відбувалося не довільно, а лише на підставі закону, з дотриманням вимог справедливості, пропорційності та

належної правової процедури. Принцип законності зобов'язує слідчого, прокурора, слідчого суддю і суд діяти виключно в межах компетенції та у спосіб, передбачений законом, а отже, захищає підозрюваного та обвинуваченого від свавільного затримання, необґрунтованого повідомлення про підозру, незаконного застосування запобіжних заходів чи інших форм процесуального примусу. Не менш важливими є принципи презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, а також свободи від самовикриття і права не свідчити проти себе, які виключають покладання на особу обов'язку доводити власну невинуватість і забороняють будувати обвинувачення на припущеннях чи незаконно здобутих доказах. У цьому аспекті принципи кримінального провадження виступають не деклараціями, а конкретними бар'єрами проти процесуального свавілля [19, с.110].

Однією з найважливіших гарантій прав підозрюваного та обвинуваченого є принцип забезпечення права на захист. Його роль полягає в тому, що особа отримує не лише абстрактну можливість заперечувати обвинувачення, а й реальні процесуальні інструменти для цього: право знати суть підозри чи обвинувачення, користуватися правничою допомогою захисника, подавати докази, заявляти клопотання, брати участь у процесуальних діях, оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів кримінального провадження. У поєднанні з принципом змагальності сторін це означає, що підозрюваний або обвинувачений не є пасивним об'єктом переслідування, а повноправним учасником процесу, який має можливість впливати на перебіг доказування і відстоювати власну правову позицію. Свобода у поданні доказів і доведенні їх переконливості додатково посилює цю гарантію, адже захист може не лише заперечувати доводи обвинувачення, а й формувати власну доказову базу. Саме завдяки таким засадам досягається процесуальна рівновага між стороною обвинувачення і стороною захисту.

Роль принципів кримінального провадження у гарантуванні прав потерпілого має інший, але не менш важливий зміст. Якщо для підозрюваного та обвинуваченого вони насамперед виконують захисну функцію від

надмірного державного примусу, то для потерпілого — функцію забезпечення доступу до правосуддя, ефективного захисту його інтересів і реальної участі у провадженні. Принцип доступу до правосуддя та обов'язковості судових рішень гарантує потерпілому можливість звернутися по захист своїх прав і очікувати на розгляд справи компетентним судом. Принцип законності забезпечує, щоб його заяви, клопотання та процесуальний статус були розглянуті належним чином, а принцип рівності перед законом і судом вимагає, щоб потерпілий не був поставлений у менш сприятливе становище порівняно з іншими учасниками процесу. Крім того, змагальність сторін і право на подання доказів мають значення і для потерпілого, оскільки дають йому можливість брати активну участь у доведенні обставин кримінального правопорушення, відстоювати свою позицію щодо заподіяної шкоди, оскаржувати процесуальні рішення та сприяти встановленню істини у справі [20, с.211].

Особливо важливим є те, що принципи кримінального провадження не протиставляють права потерпілого правам підозрюваного чи обвинуваченого, а забезпечують їх узгодження в межах справедливої правової процедури. Справжнє значення цих принципів полягає не в наданні переваги одній стороні, а у створенні такого процесуального порядку, за якого інтереси всіх основних учасників урівноважуються законом. Повага до людської гідності поширюється як на особу, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, так і на потерпілого, який очікує від держави належної реакції на порушення своїх прав. Розумні строки провадження однаково важливі і для підозрюваного, який не повинен безпідставно тривалий час перебувати у стані правової невизначеності, і для потерпілого, який має право на своєчасний розгляд справи та ефективний захист. Право на оскарження процесуальних рішень також має універсальний характер, оскільки дає можливість кожному з цих учасників реагувати на порушення своїх прав у встановленому законом порядку.

Отже, роль принципів кримінального провадження у гарантуванні прав підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого полягає в тому, що саме вони перетворюють кримінальний процес із механізму державного переслідування на правову процедуру, засновану на справедливості, законності та повазі до прав людини. Для підозрюваного й обвинуваченого ці принципи є гарантією від необґрунтованого обвинувачення, процесуального примусу та свавільного обмеження прав. Для потерпілого вони є засобом забезпечення доступу до правосуддя, процесуальної участі та захисту порушених інтересів. У підсумку саме через систему принципів кримінального провадження досягається баланс між публічним інтересом у притягненні винних до відповідальності та обов'язком держави забезпечити належний захист прав кожного учасника процесу.

3.2. Практичне значення принципів кримінального провадження у діяльності органів досудового розслідування та суду

Практичне значення принципів кримінального провадження у діяльності органів досудового розслідування та суду полягає насамперед у тому, що вони виступають не лише загальними ідеями чи орієнтирами законодавства, а безпосередніми правилами, які визначають порядок прийняття процесуальних рішень, межі здійснення владних повноважень, допустимі способи збирання і перевірки доказів, а також стандарти поведінки з учасниками процесу. Кримінальний процесуальний кодекс України прямо пов'язує завдання кримінального провадження із захистом особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охороною прав, свобод і законних інтересів учасників провадження, а також із забезпеченням швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру

своїї вини і щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Саме принципи кримінального провадження забезпечують практичну реалізацію цих завдань, перетворюючи їх із законодавчої формули на реальний стандарт діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді та суду.

У діяльності органів досудового розслідування принципи кримінального провадження мають передусім регулятивне і обмежувальне значення. Вони визначають, що жодна слідча чи процесуальна дія не може здійснюватися довільно, навіть якщо така дія спрямована на викриття особи, яка, ймовірно, вчинила кримінальне правопорушення. Принцип законності зобов'язує орган досудового розслідування діяти виключно на підставі та в порядку, встановлених Кодексом, а у випадках, коли норми закону не регулюють або неоднозначно регулюють певне питання, застосовувати загальні засади кримінального провадження. Це надає принципам безпосереднього практичного значення: вони не лише супроводжують тлумачення процесуальних норм, а й заповнюють прогалини правового регулювання та слугують критерієм правомірності дій слідчого чи прокурора [21].

Особливо помітним є значення принципів у тих ситуаціях, коли досудове розслідування пов'язане з обмеженням конституційних прав людини. Проведення затримання, обшуку, тимчасового доступу до речей і документів, застосування запобіжних заходів, арешту майна чи інших заходів забезпечення кримінального провадження вимагає не лише формальної наявності передбачених законом підстав, а й дотримання принципів верховенства права, пропорційності, поваги до людської гідності, недоторканності житла, права на свободу та особисту недоторканність. У практичному вимірі це означає, що орган досудового розслідування повинен не просто досягти доказового результату, а забезпечити, щоб цей результат був отриманий правомірним способом. Інакше навіть фактична наявність певних відомостей не надає їм належної процесуальної сили, оскільки порушення принципів кримінального провадження ставить під сумнів законність усього механізму доказування.

Не менш важливим є практичне значення принципів для організації самої логіки досудового розслідування. Принципи неупередженості, забезпечення доведеності вини, презумпції невинуватості та забезпечення права на захист зобов'язують органи розслідування працювати не за моделлю одностороннього підтвердження первісної підозри, а за моделлю об'єктивного встановлення обставин кримінального правопорушення. Це означає, що слідчий і прокурор повинні перевіряти як обставини, що викривають особу, так і ті, що її виправдовують або пом'якшують її відповідальність. У практичному сенсі принципи виступають процесуальним запобіжником проти обвинувального ухилу, який є одним із найбільш небезпечних викривлень кримінального провадження. Саме завдяки принципам кримінальний процес не може зводитися до пошуку будь-якого приводу для підтримання вже сформованої версії обвинувачення, а повинен залишатися процедурою правового встановлення істотних для справи обставин [22, с.91].

Значення принципів особливо чітко проявляється у сфері забезпечення права на захист під час досудового розслідування. На практиці це означає обов'язок своєчасно повідомити особу про її процесуальні права, допустити захисника, надати можливість оскаржити рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, подати клопотання, зібрати й подати докази, а також брати участь у тих процесуальних діях, у яких закон передбачає таку участь. Без реального забезпечення цих можливостей право на захист перетворюється на формальність, а досудове розслідування втрачає ознаки справедливої процедури. Тому практична цінність принципів полягає і в тому, що вони дисциплінують діяльність органів розслідування, змушуючи їх враховувати не лише інтерес розкриття злочину, а й правовий статус особи, щодо якої здійснюється провадження.

У діяльності суду принципи кримінального провадження мають ще ширше практичне значення, оскільки саме суд є тим суб'єктом, який повинен не лише сам дотримуватися принципів, а й контролювати, чи були вони додержані під час досудового розслідування. На стадії судового контролю

слідчий суддя, а в подальшому суд першої інстанції перевіряють законність обмеження прав особи, допустимість доказів, дотримання права на захист, належність процесуальної форми, а також відсутність істотних порушень, які могли вплинути на справедливість провадження. Отже, для суду принципи кримінального провадження є не лише абстрактними засадами правосуддя, а безпосереднім критерієм оцінки всієї попередньої процесуальної діяльності органів розслідування і прокуратури.

Принцип змагальності сторін та свободи у поданні доказів має для суду практичне значення як основа побудови всього судового розгляду. Суд не повинен підміняти сторону обвинувачення чи сторону захисту, самотійно формуючи доказову базу замість них, а має забезпечити умови, за яких кожна зі сторін може вільно відстоювати свою позицію, подавати докази, ставити запитання, висловлювати заперечення і доводити переконливість своїх аргументів. Відповідно, практичне значення цього принципу полягає в забезпеченні неупередженості суду та процесуальної рівноваги сторін. Якщо суд фактично бере на себе функцію обвинувачення, це руйнує саму природу змагального процесу і ставить під сумнів справедливість майбутнього рішення. Саме тому принципи у судовій діяльності виступають гарантією того, що вирок чи інше судове рішення буде результатом відкритого процесуального змагання сторін, а не одностороннього сприйняття матеріалів справи [23, с.17].

Велике практичне значення має і принцип рівності перед законом і судом. У діяльності суду він означає не лише однакове ставлення до всіх учасників провадження, а й обов'язок створити реальні умови для здійснення ними своїх процесуальних прав. У діяльності органів досудового розслідування цей принцип вимагає недопущення дискримінації, вибіркового підходу чи будь-яких необґрунтованих переваг або обмежень у процесуальних правах. У судовому розгляді він зобов'язує суд забезпечити рівність процесуальних можливостей сторін, а за потреби — вживати заходів для того, щоб особа, яка перебуває у вразливому становищі, могла реально брати участь

у провадженні. Отже, принцип рівності має практичне значення не як декларація формальної однаковості, а як вимога реального процесуального балансу.

Окремо слід підкреслити практичне значення принципів для мотивування процесуальних рішень. Як слідчий, прокурор, слідчий суддя, так і суд зобов'язані не просто ухвалювати рішення, а обґрунтовувати їх у світлі засад кримінального провадження. Це особливо важливо у випадках, коли йдеться про втручання в основоположні права людини, відмову в задоволенні клопотань, оцінку допустимості доказів, продовження строків розслідування чи тримання під вартою, ухвалення обвинувального чи виправдувального вироку. Принципи в таких випадках виконують функцію критерію суддівського та процесуального розсуду. Вони спрямовують правозастосування, не дозволяючи зводити його лише до технічного посилення на окрему статтю закону без урахування загальної логіки справедливого кримінального провадження.

Таким чином, практичне значення принципів кримінального провадження у діяльності органів досудового розслідування та суду полягає в тому, що вони визначають зміст і межі процесуальної діяльності, спрямовують тлумачення і застосування норм Кодексу, забезпечують законність обмеження прав людини, гарантують право на захист, змагальність і рівність сторін, а також слугують критерієм оцінки доказів і правомірності процесуальних рішень. Для органів досудового розслідування вони є насамперед інструментом правового обмеження владних повноважень і орієнтиром належної процедури. Для суду — основою справедливого розгляду, контролю за законністю попередніх дій та ухвалення обґрунтованого, неупередженого рішення. Саме тому реальне, а не формальне дотримання принципів кримінального провадження є необхідною умовою ефективного захисту прав учасників процесу і функціонування кримінальної юстиції в правовій державі.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було всебічно розглянуто сутність, зміст та значення принципів кримінального провадження для забезпечення прав учасників кримінального процесу. Актуальність цієї теми зумовлена тим, що принципи кримінального провадження виступають фундаментальною основою всієї системи кримінального процесуального права, визначають спрямованість діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду, а також забезпечують реалізацію і належний захист прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. У сучасних умовах розвитку правової держави та орієнтації України на європейські стандарти правосуддя особливого значення набуває забезпечення реального, а не формального дотримання принципів кримінального процесу, оскільки саме вони гарантують справедливість, законність та ефективність кримінального судочинства.

У процесі виконання курсової роботи було досягнуто мети дослідження, яка полягала у комплексному аналізі принципів кримінального провадження, розкритті їх змісту та визначенні їх значення для забезпечення прав учасників кримінального процесу. Для досягнення поставленої мети було виконано всі завдання, визначені у вступі, що дозволило послідовно і системно дослідити як теоретичні, так і практичні аспекти функціонування принципів кримінального провадження.

У межах першого розділу роботи було досліджено теоретико-правові засади принципів кримінального провадження. Зокрема, у підрозділі 1.1 було розкрито поняття, ознаки та систему принципів кримінального провадження. Встановлено, що принципи кримінального провадження є основоположними правовими засадами, які визначають зміст, спрямованість та організацію кримінального процесу. Вони характеризуються такими ознаками, як нормативне закріплення, загальнообов'язковість, системність, фундаментальний характер та безпосередній вплив на правозастосовну

діяльність. Було з'ясовано, що принципи кримінального провадження утворюють цілісну систему, у якій кожен принцип має самостійне значення, але водночас перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими принципами, що забезпечує узгодженість і ефективність кримінального процесуального регулювання.

У підрозділі 1.2 було проаналізовано нормативне закріплення принципів кримінального провадження в національному та міжнародному праві. Дослідження показало, що правову основу принципів кримінального провадження становлять Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, інші нормативно-правові акти, а також міжнародні договори, ратифіковані Україною. Особливе значення у формуванні та реалізації принципів кримінального провадження мають міжнародно-правові стандарти, насамперед положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Було встановлено, що міжнародні стандарти відіграють важливу роль у вдосконаленні національного кримінального процесуального законодавства та формуванні сучасного розуміння принципів кримінального провадження як ефективних гарантій захисту прав людини.

У другому розділі роботи було здійснено характеристику основних принципів кримінального провадження. У підрозділі 2.1 було проаналізовано принципи верховенства права, законності та рівності перед законом і судом у кримінальному провадженні. Дослідження показало, що зазначені принципи мають фундаментальне значення для функціонування кримінального процесу, оскільки вони визначають межі діяльності органів кримінальної юстиції, встановлюють вимоги до законності процесуальних дій та гарантують однакове ставлення до всіх учасників кримінального провадження. Верховенство права виступає базовим принципом, який забезпечує пріоритет прав і свобод людини у діяльності держави, тоді як принцип законності вимагає здійснення кримінального провадження виключно на підставі та в порядку, передбачених законом. Принцип рівності перед законом і судом

гарантує недопущення дискримінації та забезпечує рівні процесуальні можливості для всіх учасників кримінального процесу.

У підрозділі 2.2 було розглянуто принципи забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи у поданні доказів. Було встановлено, що ці принципи є ключовими елементами демократичної моделі кримінального судочинства, оскільки вони забезпечують процесуальну рівновагу між стороною обвинувачення і стороною захисту. Принцип забезпечення права на захист гарантує особі можливість використовувати всі передбачені законом процесуальні засоби для відстоювання своїх прав і законних інтересів. Принцип змагальності сторін передбачає самостійне обстоювання сторонами своїх позицій у процесі доказування, а принцип свободи у поданні доказів забезпечує можливість кожної сторони подавати та обґрунтовувати свої докази перед судом. У сукупності ці принципи створюють процесуальну модель, за якої судові рішення приймається на основі всебічного і неупередженого дослідження доказів.

У третьому розділі роботи було досліджено значення принципів кримінального провадження для забезпечення прав учасників процесу. У підрозділі 3.1 було розкрито роль принципів кримінального провадження у гарантуванні прав підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого. У ході дослідження було встановлено, що принципи кримінального провадження виконують важливу гарантійну функцію, оскільки саме вони забезпечують належний баланс між публічними інтересами держави у боротьбі зі злочинністю та необхідністю захисту прав людини. Для підозрюваного та обвинуваченого принципи кримінального провадження виступають гарантією від необґрунтованого обвинувачення та незаконного обмеження прав, тоді як для потерпілого вони забезпечують доступ до правосуддя та можливість ефективного захисту його прав і законних інтересів.

У підрозділі 3.2 було проаналізовано практичне значення принципів кримінального провадження у діяльності органів досудового розслідування та суду. Було встановлено, що принципи кримінального провадження мають

безпосередній вплив на практику застосування кримінального процесуального законодавства, оскільки вони визначають межі та порядок здійснення процесуальних дій, виступають критерієм оцінки доказів і правомірності процесуальних рішень, а також забезпечують законність і справедливість кримінального судочинства. У діяльності органів досудового розслідування принципи кримінального провадження виконують регулятивну та обмежувальну функції, запобігаючи зловживанню владними повноваженнями. У діяльності суду вони виступають основою справедливого судового розгляду та гарантією ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що принципи кримінального провадження відіграють ключову роль у функціонуванні системи кримінальної юстиції. Вони визначають загальні засади організації кримінального процесу, спрямовують діяльність органів досудового розслідування та суду, забезпечують процесуальну рівновагу між сторонами кримінального провадження та гарантують дотримання прав і свобод людини. Саме завдяки реалізації принципів кримінального провадження забезпечується законність, справедливість і ефективність кримінального судочинства, що є необхідною умовою утвердження в Україні принципів правової держави та верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. та ін. Кримінальний процес : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 760 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2819/3/кримінальний%20процес%20ч.%201.pdf>
2. Капліна О. В., Марочкін І. Є. Кримінальний процес : підручник. Харків : Право, 2018. 584 с.
3. Грошевий Ю. М., Капліна О. В., Шило О. Г. Кримінальний процес : підручник. Харків : Право, 2013. 824 с.
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
6. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
8. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 2 черв. 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнародний документ від 16 груд. 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

12. Музика А. А., Горох О. П. Інститут призначення покарання: поняття і загальна характеристика. Право України. 2011. № 9. С. 174–184.
13. Капліна О. В. Верховенство права у кримінальному провадженні України. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 3. С. 12–20.
14. Тацій В. Я., Пшонка В. П., Портнов А. В. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар. Харків : Право, 2013. 768 с.
15. Ільченко О. В., Ткаченко О. А. До питання специфіки кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 3. № 81. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/301855>
16. Тертишник В. М. Кримінальний процес України : підручник. Київ : Алерта, 2021. 560 с.
17. Глинська Н. В. Принцип змагальності сторін у кримінальному провадженні України. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 2. С. 45–52.
18. Тищенко О. І. Кримінальне провадження за участю осіб, які страждають на психічні розлади. 2024. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2819/3/кримінальний%20процес%20ч.%201.pdf>
19. Шило О. Г. Забезпечення прав людини у кримінальному провадженні України : монографія. Харків : Право, 2016. 312 с.
20. Грошевий Ю. М. Права людини у кримінальному процесі України. Харків : Право, 2014. 368 с.
21. Юридична газета. Системні порушення права на справедливий суд в Україні: аналіз опитування ІАС ISHR. 13.03.2025. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/sistemni-porushennya-prava-na-spravedliviy-sud-v-ukrayini-analiz-opituvan-iac-isshr.html>
22. Костенко О. М. Реалізація принципів кримінального процесу у практиці судів України. Право України. 2019. № 4. С. 88–96.

23. Капліна О. В., Шило О. Г. Проблеми застосування принципів кримінального провадження у судовій практиці. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 1. С. 9–18.